

1. Slovenčina ako flektívny slovanský jazyk.

2. Slovná zásoba slovenského jazyka.

Ak Liptovský Svätý Mikuláš stál dakedy vo svojom zenite, tak to bolo vtedy. Po uliciach vydláždených mačacími hlavami a po drevených trotoároch zvučala iba slovenská reč, chodili nohy pospolitého ľudu obuté v krpcoch, kapcoch či naboso a páni stoliční úradníci – počnúc vicišpánom Eugenom Szentiványim, končiac zamestnancami za dennú mzdu – vykračujúci si v červených karmazinkách, čiernych čižmách alebo v kožených cugovkách, boli pod stálou ozbrojenou strážou pandúrov. Kým sa L. Štúr na uhorskom sneme dožadoval práv slovenského ľudu a J. M. Hurban zakladal voje dobrovoľníkov, M. M. Hodža zmenil ospanlivý Mikuláš na vyhŕňu odporu. Tu pospolitý ľud nemusel bozkávať úradníkom ruky a hádzať pred nimi širáky na zem.

(H. Zelinová: *Hodvábna cesta*)

- a) Čo znamená tvrdenie, že slovenčina je *flektívny* jazyk? Ako sa slovenčina v základných rysoch gramaticky zmenila od čias praslovančiny, resp. moravsko-panónskej staroslovienčiny? Akú lexiku do veľkej miery hláskoslovne a tvaroslovne adaptovala *Nauka reči slovenskej* (vďaka čomu sa Slováci dodnes stávajú perceptívne bilingválnymi voči češtine)?
- b) Uveďte kritériá, podľa ktorých sa diferencuje slovná zásoba v jazyku. Vysvetlite, ako sa slovná zásoba diferencuje z historického aspektu. Vysvetlite, ako sú takéto slová opísané vo výkladových slovníkoch, a uveďte ďalšie relevantné lexikografické diela, ktoré sa takýmito lexémami zaoberajú. Uveďte mená slovenských jazykovedcov, ktorí sa o ich vznik zaslúžili.
- c) V ukážke nájdite slová, ktoré patria do historicky príznakovej lexiky, a vysvetlite ich význam, resp. uveďte, aké sú medzi ich typmi rozdiely. Aká je ich štylisticko-výrazová funkcia v naratívnych textových útvaroch? Uveďte prípady revitalizácie slov v slovenčine, vysvetlite príčiny. Ako z didaktického hľadiska poznáva význam neznámych slov žiak? Čo je charakteristické pre syntax umeleckého štýlu? Svoje tvrdenia dokážte analýzou syntaktických štruktúr v ukážke.
- d) Vysvetlite, prečo platí, že frazémy sú intenzifikačný faktor výpovede (F. Miko), a doložte svoje tvrdenie príkladmi. Uveďte niekoľko kritérií, na základe ktorých sa podáva opis a klasifikácia frazém. Uveďte rozdelenie frazém podľa pôvodu, uvádzajte vždy s príkladmi. Čím sa riadi poznávanie významu frazém v školskej praxi? Aký je potenciál didaktickej aplikácie frazeológie v škole (vysvetlite s ohľadom na vek žiaka a na zložku predmetu)? Aká

je funkcia frazém v publicistickom štýle? V ktorých žánroch sa najčastejšie vyskytujú a v akej podobe?

3. Gramatická kategória z aspektu morfológie

4. Gramatická kategória z aspektu myšlienkových operácií žiaka v didaktickej reflexii.

„Americký prezident Donald Trump nerieši v čase koronavírusovej krízy iba pozemské záležitosti. Dokázal to už v pondelok, keď podpísal takzvané výkonné nariadenie, ktoré povzbudzuje Spojené štáty, aby ťažili suroviny vo vesmíre, napríklad na Mesiaci. V nariadení sa uvádza, že občania Spojených štátov by mali mať právo zaoberať sa touto činnosťou a že vesmír je právne a fyzicky jedinečnou doménou ľudskej činnosti. V texte nariadenia je tiež uvedené, že Spojené štáty nepovažujú vesmír za priestor globálneho vlastníctva, teda čosi, čo by malo patriť celej planéte.“

- a) Podčiarknuté slovo sa v texte nachádza niekoľkokrát, uveďte, v ktorých pádových formách, a vysvetlite, či ide o tvary *syntetické* alebo *analytické*.
- b) Uveďte jeho *gramatické kategórie*, definujte pojem *gramatická kategória* z morfológického hľadiska. Ktorá *myšlienková operácia* sa uplatňuje v rečovom vývine dieťaťa, keď je schopné rozoznávať rod? Kedy v ontológii reči nastupuje schopnosť tejto myšlienkového operácie a aká je súvislosť s hlavným princípom teórie generatívnej gramatiky? Kedy sa žiak *vedome/cielene* učí o gramatických kategóriách (dodržiť edukačnú postupnosť)?
- c) Uveďte v tejto súvislosti, čo je vzor podstatných mien, *ako vzor vznikol* a aká je jeho reflexia v jazykovej praxi a v pravopise.
- d) Ako so zaradovaním slov do vzorov súvisí myšlienková operácia *kategorizácia*? Kedy v ontológii reči nastupuje schopnosť kategorizácie a kedy sa žiak *vedome* učí o gramatických kategóriách a o gramatických vzoroch? Vysvetlite, čo je vzor z aspektu *konceptualizácie* ako mentálnej operácie.

5. Gramatické kategórie substantív a reflexia ich implicitného poznávania v teórii generatívnej gramatiky.

6. Didaktická aplikácia gramatických kategórií substantív v jazykovej a komunikačnej výchove.

„Knieža Albert II. si prevzal čestný doktorát Univerzity Komenského.“

„Čestný doktorát UK získalo monacké knieža Albert II.“

- a) Rozhodnite, ktorá veta je správna z hľadiska gramatiky a štylistiky, a zdôvodnite to. Čo sú *generické maskulína* a možno o takomto substantíve uvažovať aj v príkladoch uvedených v texte?
- b) Ktoré sú *gramatické kategórie substantív*? Definujte pojem *gramatická kategória* z morfológického hľadiska. Aké je chápanie gramatických pravidiel v intenciách teórie generatívnej gramatiky N. A. Chomského?
- c) Bližšie charakterizujte *kategóriu rodu*, aj z hľadiska vývinu. Ktorý rod je považovaný v slovenčine za neutrálny a ako sa to prejavuje v lexikografickom spracovaní hesiel? V súvislosti s identifikáciou rodu a so zaradovaním slov do vzorov určte, ktoré *myšlienkové operácie* sa v danom procese uplatňujú, a v tomto kontexte odôvodnite algoritmus krokov, ktoré musí žiak urobiť, ak sa má rozhodnúť správne. Aplikujte na podstatných menách *Paríž*, *variant*, *rúško* (uved'te, aké chyby hrozia).
- d) Akú vetnočlenskú funkciu môžu substantíva nadobúdať? Uved'te štylistickú charakteristiku podstatných mien v texte.

7. Gramatická kategória čísla a jej modifikácie vo funkčných štýloch.

8. Konceptualizácia gramatickej kategórie čísla v jazykovej a komunikačnej výchove v nižšom a vyššom sekundárnom vzdelávaní.

„Učiteľ sa pozerá študentom do tváre.“

„V slovenských lesoch nájdeme dub, buk, lipu či hrab.“

- a) Charakterizujte *gramatickú kategóriu čísla* vo vzťahu k objektívnej realite. Poznáte vybočenia zo vzťahu medzi kategóriou čísla a početnosťou označovanej reality? V ktorých funkčných štýloch sa používa/vyskytuje? V uvedených príkladoch určte, o aký *druh singuláru* ide.

b) Na akom *princípe* uvedené typy singuláru vznikli? Viete, čo bol/je *duál* a môžete uviesť príklady (relikty) v súčasnej slovenčine? Do akej miery sa vyskytoval duál v Kyjevských listoch, Frizinských pamiatkach, Viedenských glosách, príp. iných staroslovienských pamiatkach moravsko-panónskej proveniencie?

c) Vysvetlite závažnosť *nominatívu plurálu* mužského rodu pri životných podstatných menách a s nimi spojenými inými slovnými druhmi z hľadiska *pravopisu*. Ako tento nominatív plurálu historicky vznikol? Aké praslovanské palatalizácie velár môžu nastať pri tvorbe nominatívu plurálu maskulín a ako bývajú naopak, v iných tvaroch, neutralizované (napríklad pri tvorbe lokálu singuláru neživotných maskulín)? Aké je nárečové rozloženie tvarov typu *Česi* a *Češi* a aká je podstata tejto diferencie?

d) Poučené (učebným obsahom predpísané) poznanie ktorých gramatických kategórií je pre správne napísanie nasledujúcich viet (pre žiaka, ale aj iných) *prekonceptom*, aby sa kodifikované gramatické pravidlá manifestovali ako kompetencia žiaka? Rozhodnite, v ktorej pravopisnej realizácii tej istej vety sú chyby a ktorý prekoncept (v ktorom stupni edukácie/ročníku) sa v takom prípade u žiaka nekonceptualizoval do podoby interiorizovaného pojmu/pravidla.

– *Moji šikovný spolužiaci skončili v súťaži prví.*

– *Moji šikovný spolužiaci skončili v súťaži prvý.*

– *Moji šikovní spolužiaci skončili v súťaži prví.*

– *Moji šikovný spolužiaci skončili v súťaži prvý.*

9. Slovtvorná prípona a jej vplyv na zmenu významu a gramatického rodu.

10. Reflexia derivatémy v jazykovej a komunikačnej výchove v nižšom a vyššom sekundárnom vzdelávaní.

Pán riaditeľ sa obesili na kravatu... Zavolajte niekto četníkov. Obesili sa pán riaditeľ, no kto by to bol povedal, taký dobráčisko...

(J. Tužinský: *Kto hodí kameňom*)

Sedliak hľadá, kde sa to dostal: veličinná komnata, po skalných stenách sa drahokamy skvejú... A dolu po zemi velikánske lôžka a stolce medvedími kožušinami uprestierané. Na stole nôž,

dlhánsky ako šabl'a, a pri ňom chlieb. Nuž, to je teda chlebisko! Myslí si oráč. Z toho, keby sme striedku vyjedli, tak sa medzi kôrky sprace celý môj dom i s dvorom.

(M. Ďuríčková: *Zlatá priadka*)

a) Charakterizujte *gramatickú kategóriu rodu* a uveďte, akým spôsobom môže dochádzať ku konverzii slovných druhov a aký to má vplyv na rod. Aký slovotvorný postup sa realizoval v podčiarknutých príkladoch? Opíšte a vysvetlite ho.

b) Aké významy môžeme vyjadriť zdrobneninami? Ktoré ďalšie skupiny slov vyjadrujú kladný vzťah k pomenovanej entite? Zveličujúce slová a ich významovo-výrazové hodnoty v texte: pozorne si prečítajte ukážky a nájdite, aký je medzi nimi rozdiel v negatívne zafarbenej lexike. Charakterizujte negatívne zafarbenú lexiku a identifikujte jej sémantickú hodnotu, ako aj sémantickú hodnotu sufixu *-isko*.

c) Opíšte slovotvorné postupy v slovenčine. Uveďte aplikovanie opísaných postupov v didaktickej praxi z hľadiska cyklického osnovania učiva o tvorení slov a o rozširovaní slovnej zásoby. Na príklade slov *bra-lo* a *bra-dlo* vysvetlite dynamický vzťah nárečí a súčasnej spisovnej slovenčiny.

d) Tvorenie nových slov pomocou *sufixov* je implicitná jazyková kompetencia dieťaťa v predškolskom veku. Kedy sa s problematikou poučeného narábania s predponami a príponami stretáva v školskej praxi a na čo sa požiadavkou binárnej koncepcie tvorenia slov nadväzuje z oblasti derivatológie? Aplikujte na slovách *záškolák* a *záškoláctvo*. Každé z nich rekonštruujte až po *slovotvorný základ*. Identifikujte vždy *motivant* a *motivát*, rekonštruujte morfematickú štruktúru slov a každú identifikovanú morfému v danom slovnom druhu bližšie charakterizujte.

11. Kategória stupňovania prídavných mien a jazyková prax v médiách.

12. Stupňovanie prídavných mien v jazykovej a komunikačnej výchove v nižšom a vyššom sekundárnom vzdelávaní. Pravopis prídavných mien.

„Najkrajšie sviatky v roku prežívame v kruhu svojich najbližších a výnimkou nie je ani herečka Zuzana Haasová.“

„Systém im neprial. Pálffy a Demitra by boli teraz v NHL oveľa viac cenní.“

- a) Charakterizujte *stupňovanie adjektív* ako gramatickú kategóriu. Uveďte príklady na pravidelné a nepravidelné stupňovanie.
- b) V bulvárnych médiách sa často vyskytuje pravopisný problém v písaní koncovky nominatívu plurálu adjektív. Ako sa tento tvar vyvíjal v praslovančine a slovenčine historicky na fonologickej úrovni, vo vývine slovenského jazyka? Ako sa kontrast koncovky nominatívu singuláru a plurálu adjektív vyvinul na pravopisnej úrovni, v dejinách spisovnej slovenčiny? V jazykovej praxi médií badať okrem toho trend, ktorý sledujeme v poslednej vete uvedeného textu. O aký *typ stupňovania* tu ide?
- c) Čo majú spoločné prídavné mená a niektoré druhy prísloviak a ako to súvisí s konverziou slovných druhov? Z nasledujúceho príkladu dedukujte, k čomu vedú niektoré *podobné gramatické vlastnosti* prídavných mien a prísloviak. Urobte zmenu vo vete tak, aby bola *správna*, opravu *odôvodnite*: „*Vedcom však stále nie je jasné, prečo a ako v takej hĺbke vôbec baktérie prežívajú a ako veľké sú ich kolónie*“. Uveďte podobnosti a rozdiely adjektív a adverbii vo funkcii vetných členov.
- d) Porovnajte učivo o prídavných menách v *nižšom* a *vyššom* sekundárnom vzdelávaní. Uveďte po 5 príkladov, keď je adjektívum štylisticky príznakové na osi pozitívne – negatívne. Ako môže výrazovú hodnotu slova ovplyvniť *prípona*, ktorou vytvoríme nové adjektívum?

13. Zámená, ich vývin, funkcia a vzťah k substantívam, na ktoré odkazujú.

14. Didaktická stratifikácia učiva o zámenách v jazykovej a komunikačnej výchove na základných a stredných školách.

„*Pekári ocenili prijatie viacerých zákonov, vyššie príplatky a minimálne mzdy medzi nich nepatria.*“

„*Vaše vlasy sú doslova hladné po výživných látkach, ktoré by ich vzpružili a priviedli k životu. Doprajte im ich a oni sa vám odvdčia.*“

„*V akom veku môže dieťa cestovať do školy samé?*“

„*Zadlžené európske krajiny si za svoje problémy môžu samé a samé si ich aj majú riešiť.*“

„*Mestá si za záplavy môžu samé, pribúda betón a mizne zeleň, tvrdí agrotezort.*“

a) Charakterizujte zámená ako slovný druh a ich možnú vetnočlenskú funkciu. Identifikujte zámená zo staroslovienskeho textu *Otčenáša*, rekonštruovaného aj na základe staroslovenského, a porovnajte ich so súčasnou slovenčinou z fonologického i funkčného hľadiska:

Отче нашъ, іже јеси на небесѣхъ, да свѣтитъ сѣ имѣ твоје, да приидетъ цѣсарѣствѣе твоје, да бѣдетъ волја твоја, јакѡ на небесе і на земі. Хлѣбъ нашъ вѣсѣгдѣнѣи даждь намѣ дѣньсѣ, і отъпусти намѣ грѣхы нашѣ, јакѡ і ты отъпуштајетъ грѣшникомѣ нашимѣ. І не вѣведи насѣ вѣ искушеніе, но избави ны отъ непрѣјазни

(podľa Diweg-Pukanec, M.: *Antológia textov...*).

b) Rozhodnite, či vo vyššie vyznačených príkladoch z mediálnej jazykovej praxe sú dodržané všetky gramatické a pravopisné pravidlá, pravidlá bližšie vysvetlite. Uveďte paradigmu zámena svoj. Uveďte, ktoré gramatické kategórie sú pre žiaka prekonceptom pre správny pravopis v daných prípadoch. K akým nesprávnym zámenám pádových foriem môže dôjsť pri skloňovaní osobných privlastňovacích zámen (vzor *môj*)?

c) Na príklade spisovných slovenských a nárečových záhorských/východoslovenských (resp. i spisovných českých) osobných privlastňovacích zámen vysvetlite praslovanskú kontrakciu. Aké iné zdroje kvantity v slovenčine poznáte? Uveďte príklady.

d) Čím sa líši poňatie učiva o zámenách v podmienkach ZŠ a SŠ? Konkretizujte obsah a rozsah učiva, uveďte príklady. Vyhodnoťte možné nedostatky z aspektu kultúry jazykového prejavu jednotlivca.

15. Tvary čísloviek a rešpektovanie gramatickej kategórie zhody v kontexte.

16. Rozsah a obsah učiva o číslovkách v jazykovej a komunikačnej výchove v nižšom a vyššom sekundárnom vzdelávaní.

„Pellegrini nechal Matovičovej novej vláde len 3000 testov na COVID-19. Minieme ich do desať dní.“

„V prípade dokázania viny im hrozí od dvoch do desať rokov väzenia.“

a) Charakterizujte číslovky a ich rozdelenie zo sémantického a štylistického hľadiska.

- b) Rozhodnite, či majú flexiu, a argumentujte príkladmi, resp. uveďte pravidlá pre paradigmatických tvarov. Charakterizujte číslovky zo syntaktického hľadiska.
- c) Rozhodnite, či vo vyššie uvedených príkladoch sú číslovky uvedené správne, a svoje riešenie odôvodnite.
- d) Ktoré pravopisné zásady sa reflektujú v učive o číslovkách v podmienkach základnej a strednej školy? Ktoré pravopisné nedostatky sa najčastejšie vyskytujú u žiakov, resp. v jazykovej praxi?

17. Slovesá. Fázové, modálne a limitné slovesá a ich funkcia vo vete.

18. Problematika pomocných sloves v učebnom obsahu jazykovej a komunikačnej výchovy a ich opodstatnenie z aspektu osvojovania si cudzieho jazyka.

„Aj v Trnavskom kraji začnú platiť viaceré obmedzenia, ktoré majú minimalizovať šírenie koronavírusu.“

„Verí, že dobrým výsledkom v šprinte sa preňho MS nekončia.“

„Aj u lekára v ordinácii sa môžeme nakaziť.“

„Celá rodina práve ide večerať.“

- a) Ako rozdeľujeme slovesá zo sémantického hľadiska? Demonštrujte svoje tvrdenia na uvedených príkladoch. Čo z uvedeného delenia vyplýva pre ich potenciál byť vetným členom?
- b) Ktoré gramatické kategórie sú v uvedených príkladoch rozhodujúce pre správne určenie prísudku? Z čoho gramatické kategórie sloves vznikli?
- c) Pre učivo o prísudku je pre žiaka rozhodujúcim prekonceptom poznanie všetkých tvarov plnovýznamového slovesa a všetkých gramatických kategórií, ktoré konkrétne sloveso vo vete má. Stručne uveďte, ako je osnované učivo o slovesných tvaroch a o pomocných slovesách, a v akom vzťahu je s učivom o vetných členoch.
- d) Na príklade tvarov slovesa *nieť* demonštrujte ich pôvod v kontraste s češtinou, príp. ďalšími slovanskými jazykmi. Vysvetlite rozdielnosť tvarov slovesa *byť* v 3. os. sg. *je* a *jest* z diachrónneho i synchrónneho hľadiska. Vysvetlite, čo to je slovesno-menný prísudok. Vysvetlite delenie na sponové a nesponové typy viet a slovesné a neslovesné vety.

19. Syntaktické štýlémy a kompozičné štýlémy.

20. Písmo, diakritika a interpunkcia. Didaktická aplikácia v jazykovej a komunikačnej výchove.

Roku 894 Svätopluk, kráľ Moravy, ako sa všeobecne rozpráva, zmizol v strede svojho vojska a nikdy viac sa neukázal. Popravde sa však vtedy spamätal, lebo mu prišlo na um, že neprávom a akoby v zabudnutí na dobrodenie proti svojmu pánovi cisárovi a kmotrovi Arnulfovi zdvihol zbrane, keďže si podmanil nielen Čechy, ale aj iné krajiny až po rieku Odru z tejto strany, smerom k Uhorsku až po rieku Hron. Dojatý ľútosťou za tmavej polnoci nikým nezbadaný vysadol na koňa, preklusal cez svoj tábor a utiahol sa na miesto ležiace na svahu vrchu Zobora, kde kedysi traja pustovníci v rozsiahlom a ľudom neprístupnom lese s jeho prispením a pomocou postavili kostol. Keď ta prišiel, na odľahlom mieste zabil koňa a svoj meč ukryl v zemi a na úsvite dňa prišiel k pustovníkom. Tí nepoznali, kto je, bol totiž ostrihaný ako mních a oblečený v pustovníckom rúchu. A kým žil, nebol nikým spoznaný, iba keď vycítil, že už zomrie, vyzradil o sebe mníchom, kto je, a hneď zomrel. Jeho ríšu krátky čas spravovali jeho synovia, no nie veľmi šťastne. Šťasti ju zabrali Maďari, šťastí východní Nemci, šťastí ju Poliaci až do základu nepriateľsky vyplienili.

(podľa Kosmasa z 11. stor., preklad z latinčiny,
Pramene k dejinám Veľkej Moravy, zost. P. Ratkoš)

a) Štylistické vlastnosti syntagiem a viet (podľa zloženia, členitosti a modálnosti). Vysvetlite kondenzáciu na príklade uvedeného textu, použite transformačnú metódu. V ukážke nájdite priraďovacie a podraďovacie súvetia a charakterizujte ich zo syntaktického i štylistického hľadiska. Čo je subjektívne a objektívne poradie častí výpovede? Ktoré je štylisticky príznakové a prečo? Náizorne ukážte kontextové členenie výpovede na časti textu.

b) Rozdeľte ukážku do štylisticky bezpríznakových a štylisticky príznakových odsekov a vysvetlite rozdiel. Vyčleňte v nej úvod, jadro a záver a dajte jej nadpis. V textovej ukážke identifikujte tú časť, v ktorej nájdete indicie vnútornej reči postavy. Vytvorte v texte priamu reč, nevlastnú priamu reč a polopriamu reč bezpríznakovým spôsobom. Kreujte digresiu a exkurz a náizorne tieto pojmy vysvetlite.

c) Analyzujte problematiku poznávania slohových postupov ako sociálnych textových modelov s osobitnými vlastnosťami v pedagogickej praxi. Na príklade uvedeného textu jednotlivé vlastnosti demonštrujte.

d) Uvedená staroslovienska povesť bola v Nitre tradovaná ústne, ale mohla byť aj zapísaná. Akými grafickými sústavami boli staroslovienske texty v Nitre a v Nitriansku zaznamenávané? Aký je pôvod a história týchto grafických sústav? Prečo sa dnes na zápis slovenčiny používa latinka? Vysvetlite v nej funkciu diakritiky a interpunkcie a ich didaktickú aplikáciu.